

Peter A. Starreveld (redactie)

Verlaglegging van

psychologisch onderzoek

5e druk

Boom

Verlaglegging van psychologisch onderzoek

Verslaglegging van psychologisch onderzoek

Vijfde druk

Peter A. Starreveld *redactie*

Boom

Omslagontwerp: Emma Raben, Amsterdam
Foto omslag: majivecka, Black Creator 24, Prazis Images/Shutterstock
Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© Peter Starreveld & Boom uitgevers Amsterdam, 2022

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veeleevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 9789024449866
ISBN 9789024449873 (e-book)
NUR 133

www.boomhogeronderwijs.nl

Voorwoord

Een wetenschappelijke opleiding in de psychologie kan niet zonder schrijfonderwijs. Niet alleen moeten studenten gedurende hun studie wetenschappelijke teksten produceren, bijvoorbeeld bij de afronding van hun bachelor- en masteropleiding, ook van afgestudeerde psychologen mag verwacht worden dat ze schriftelijk kunnen communiceren over ontwikkelingen binnen het vakgebied.

Dit boek geeft praktische aanwijzingen voor het schrijven van wetenschappelijke teksten over psychologische onderwerpen. Het boek is gebaseerd op de tekst van twee handleidingen voor het schrijfonderwijs in de eerste twee jaar van de bacheloropleiding psychologie aan de Universiteit van Amsterdam. De betreffende handleidingen zijn onder leiding van Christiaan Hamaker tot stand gekomen.

Christiaan Hamaker was tot de zomer van 2004 werkzaam als initiator, inspirator en coördinator van het schrijfonderwijs van de opleiding. Onder zijn leiding stelde Kilian Bennebroek Gravenhorst een handleiding samen voor het schrijven van een literatuuroverzicht. Christiaan Hamaker heeft zelf latere versies van deze handleiding aangepast. Bovendien was hij de auteur van de handleiding voor het schrijven van een verslag van empirisch onderzoek.

In de loop der jaren is in de tekst van de handleidingen de feedback verwerkt van vele studenten en docenten, die ik daarvoor hartelijk wil bedanken. Verder leverden de volgende docenten substantiële bijdragen (in alfabetische volgorde): Bianca Boyer, Vittorio Busato, Petra Grijzen, Jessica van Sluis, Marcia Meerum Terwogt, Sanne Kateman, Katharina Kouwenhoven, Laurens Polder, Mariëlle Slierendrecht, Guido Valk, Jos Verbrugge, Roeland Voskens, Natascha Weitenberg en Koen Wirtz.

In deze editie zijn paragrafen over vooroordelenvrij en inclusief taalgebruik en over zinsconstructie toegevoegd aan hoofdstuk 2. Hoofdstuk 3 bevat een actualisatie van de zoekmachines naar literatuur. Hoofdstuk 6 is uitgebreid met informatie over het controleren van statistische toetsen. De belangrijkste reden voor deze nieuwe editie is echter het verschijnen van de zevende editie van de *Publication Manual* van de American Psychological Association in 2020. De volledige tekst is aan deze nieuwe stijl aangepast.

Het doel van dit boek

Wetenschappelijk schrijven is een praktische vaardigheid. Je kunt dat niet uit een boekje leren, ook niet uit dit boek. Wetenschappelijk schrijven leer je in de praktijk, simpelweg door het veel te doen, door kritisch naar je eigen werk te kijken en door er feedback van anderen op te krijgen. Desondanks zijn er wel aanwijzingen te geven over de vorm en de inhoudelijke opbouw van wetenschappelijke teksten. De belangrijkste daarvan staan in dit boek. Door aan de hand van de aanwijzingen te oefenen en daarmee de theorie in de praktijk toe te passen, ontstaat uiteindelijk een wetenschappelijke tekst. Als die tekst af is, kan dat veel voldoening geven. Ik hoop dat dit boek daar een bijdrage aan zal leveren.

Peter Starreveld
Juni 2022

Inhoud

1	Wetenschappelijke verslagen	11
1.1	Wat is een literatuuroverzicht?	11
1.2	Wat is een verslag van empirisch onderzoek?	12
1.3	De inhoud van dit boek	12
1.4	Eisen waaraan ieder verslag moet voldoen	13
2	Wetenschappelijk schrijven	17
2.1	Opbouw van een wetenschappelijke tekst	17
2.2	Wetenschappelijke schrijfstijl	20
2.3	Stijl- en spellingaanwijzingen	21
2.4	Verwijzingen en citaten	29
2.5	Literatuurlijst	33
2.6	Opmaak	37
3	Hoe een literatuuroverzicht tot stand komt	47
3.1	Een onderwerp kiezen	47
3.2	Een probleemstelling en voorlopige vraagstelling formuleren	48
3.3	Literatuur zoeken	50
3.4	Beschrijving van zoekmachines	54
3.5	Schrijven van een opzet	60
4	De onderzoeksbeschrijving	73
4.1	De structuur van een onderzoeksartikel	73
4.2	Het schrijven van een wetenschappelijke onderzoeksbeschrijving	75
4.3	Werkwijze bij het schrijven van een onderzoeksbeschrijving	79
4.4	Het schrijven van een wetenschappelijke samenvatting	80
4.5	Het schrijven van gerelateerde onderzoeksbeschrijvingen	82
5	Het schrijven van een literatuuroverzicht	85
5.1	De structuur van een literatuuroverzicht	85
5.2	Onderdelen van een literatuuroverzicht	86
5.3	Checklist/beoordelingsschema	97

6	Het schrijven van een onderzoeksverslag	103
6.1	Vorbereiding en werkwijze	105
6.2	Abstract	106
6.3	Inleiding	106
6.4	Methode	109
6.5	Resultaten	111
6.6	Discussie	116
6.7	Literatuurlijst	120
6.8	Bijlagen	121
6.9	Checklist/beoordelingsschema	121
Appendix A	Voorbeeld van een samenvatting	127
Appendix B	Voorbeeld van een onderzoeksverslag	131
Appendix C	APA-regels voor het samenstellen van een literatuurlijst	141
	Literatuur	153
	Trefwoordenregister	155
	Over de redacteur	159

Wetenschappelijke verslagen

1

Bij het doen van wetenschappelijk onderzoek is het altijd noodzakelijk om een overzicht te krijgen van de stand van de kennis op een bepaald terrein. Dergelijke kennis is in de wetenschappelijke literatuur te vinden. Literatuuronderzoek is daarom een integraal onderdeel van het wetenschappelijke bedrijf. De belangrijkste bron voor literatuuronderzoek zijn tijdschriftartikelen en (hoofdstukken uit) boeken waarin verslag wordt gedaan van onderzoek of waarin onderzoek kritisch wordt beoordeeld of geïnventariseerd. Wie wetenschappelijk onderzoek doet, moet daarom in staat zijn dergelijke publicaties op te sporen, te lezen, te begrijpen en kritisch te beoordelen, om ze vervolgens te kunnen vergelijken met andere publicaties en te verwerken in een verslag. Twee belangrijke soorten wetenschappelijke verslagen zijn literatuuroverzichten en verslagen van empirisch onderzoek. In een literatuuroverzicht doe je verslag van een literatuuronderzoek en beschrijf je de stand van de huidige wetenschappelijke kennis met betrekking tot een specifieke onderzoeksvraag. In een verslag van empirisch onderzoek voeg je nieuwe feiten toe aan de bestaande wetenschappelijke kennis. In beide verslagen evalueer je bovendien de informatie die je beschrijft.

1.1 Wat is een literatuuroverzicht?

Een literatuuroverzicht is een informerende tekst (een uiteenzetting) waarin je beschrijft wat jij als wetenschapper over een bepaalde vraagstelling te melden hebt. Na bestudering van de wetenschappelijke literatuur over een bepaald onderwerp ben je tot een bepaalde conclusie gekomen. In het literatuuroverzicht probeer je de lezer te overtuigen van de juistheid van die conclusie. Dat doe je door in een coherente en overtuigende uiteenzetting de bewijsvoering voor de door jou bereikte conclusie expliciet te maken.

De bewijsvoering in een dergelijke uiteenzetting bestaat uit een opeenstapeling van drie soorten argumenten. De eerste soort argumenten bestaat uit feiten (onderzoeksresultaten) die door anderen verzameld

zijn. De tweede soort argumenten bestaat uit de interpretatie van die feiten door anderen (meestal in de vorm van een theorie, of een aanpassing, verfijning, al dan niet gedeeltelijke bevestiging, of een al dan niet gedeeltelijke ontkrachting van een theorie). De derde soort argumenten is ontleend aan jouw eigen weging van de twee eerste soorten argumenten op hun wetenschappelijke merites. In je uiteenzetting voeg je de drie soorten argumenten zodanig samen dat een argumentatiestructuur ontstaat die onontkoombaar leidt tot de door jou getrokken conclusie. De uiteenzetting wordt wetenschappelijk verantwoord wanneer de belangrijkste feiten en interpretaties die er over het onderwerp bestaan allemaal aan de orde komen en jouw plaatsing en weging daarvan logisch correct is.

1.2 Wat is een verslag van empirisch onderzoek?

Een verslag van empirisch onderzoek is een informerende tekst (een uiteenzetting) waarin jij nieuwe waarnemingen aandraagt die relevant zijn voor een bepaalde vraagstelling. Een verslag van empirisch onderzoek bevat in de inleiding altijd een kernachtig overzicht van relevante informatie over het betreffende onderzoeksgebied. Ook hier gaat het daarbij om de drie soorten argumenten die in paragraaf 1.1 zijn genoemd, maar nu moeten die argumenten op een coherente en overtuigende manier leiden tot de conclusie dat een belangrijke vraag nog openligt. Die vraag heb jij onderzocht door bepaalde waarnemingen te doen. In het verslag staat precies beschreven hoe dat is gebeurd en wat er uit het onderzoek kwam. Daarna interpreteer jij de resultaten van het onderzoek, geef je aan hoe ze zich verhouden tot het onderzoeksgebied dat je hebt beschreven in de inleiding en voorzie je jouw resultaten van commentaar. De uiteenzetting wordt wetenschappelijk verantwoord wanneer (a) het literatuuroverzicht een beknopt maar volledig beeld geeft van het onderzoeksterrein, (b) het onderzoek goed is opgezet en de verkregen data goed zijn geanalyseerd en (c) de interpretatie van de resultaten daadwerkelijk wordt ondersteund door de feiten.

1.3 De inhoud van dit boek

In dit boek komen de verschillende onderdelen van beide soorten verslagen aan de orde. Het boek is daarmee een handleiding voor zowel het schrijven van een literatuuroverzicht als het schrijven van een wetenschappelijk verslag van empirisch onderzoek. In dit hoofdstuk staat een aantal algemene eisen waaraan een schriftelijk verslag

moet voldoen. Wil je een wetenschappelijke tekst schrijven over een onderwerp, dan moet je een inhoudelijk samenhangende schriftelijke uiteenzetting maken waarin je woorden combineert tot zinnen, zinnen tot alinea's, alinea's tot paragrafen en paragrafen tot een volledige wetenschappelijke tekst. In de rest van dit boek staan tips en aanwijzingen die betrekking hebben op al deze niveaus. Hoofdstuk 2 bevat een aantal algemene aanwijzingen voor de opbouw, stijl en opmaak van een wetenschappelijke tekst. In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe je een onderwerp voor een literatuuroverzicht kiest, hoe je wetenschappelijke literatuur zoekt bij een vraagstelling en hoe je tot een opzet van je literatuuroverzicht komt. Hoofdstuk 4 gaat over de vraag hoe je goede beschrijvingen van empirisch onderzoek maakt. Dergelijke onderzoeksbeschrijvingen vormen de kern van een literatuuroverzicht en komen, in beknopte vorm, ook terug in de inleiding en soms ook de discussie van een verslag van empirisch onderzoek. Je vindt in dit hoofdstuk ook aanwijzingen voor het maken van een wetenschappelijke samenvatting, die je kunt gebruiken bij de voorbereiding op het schrijven van zowel een literatuuroverzicht als een verslag van empirisch onderzoek; Appendix A bevat een voorbeeld van een dergelijke samenvatting. In hoofdstuk 5 wordt het daadwerkelijke schrijven van een compleet literatuuroverzicht behandeld. Een literatuuroverzicht maakt, in sterk gecomprimeerde vorm, ook deel uit van de inleiding van een verslag van empirisch onderzoek. In hoofdstuk 6 vind je aanwijzingen voor het maken van een dergelijk onderzoeksverslag. In appendix B staat een voorbeeld van een onderzoeksverslag. In beide typen verslagen verwijst je naar de bronnen die je hebt gebruikt; in Appendix C staan voorbeelden van dergelijke verwijzingen.

1.4 Eisen waaraan ieder verslag moet voldoen

Voor ieder verslag geldt een aantal eisen. Ze staan aan het begin van dit boek, zodat ze niet ondergesneeuwd raken bij de bespreking van de verdere inhoud. Het betreft de volgende algemene eisen:

- *Correctheid*
Het verslag moet inhoudelijk correct zijn. Zowel in een literatuuroverzicht als in een verslag van empirisch onderzoek moet je informatie uit de bronnen waarover je rapporteert juist weergeven; in een verslag van empirisch onderzoek moeten de gerapporteerde onderzoeksresultaten bovendien overeenkomen met wat daadwerkelijk is gevonden. Correctheid betekent ook dat informatie die in strijd is met jouw uiteenzetting niet mag worden weggelaten.

- *Begrijpelijkheid*
Het verslag moet begrijpelijk zijn geschreven. Bij een literatuuroverzicht moet een lezer die de oorspronkelijke publicaties niet kent, uit het verslag kunnen begrijpen wat er is onderzocht, hoe dit is gedaan en wat de conclusies van de onderzoekers waren. Dit geldt ook voor een verslag van empirisch onderzoek, maar bovendien moet een lezer van een dergelijk verslag het gerapporteerde onderzoek kunnen herhalen.
- *Structuur*
Het verslag moet een logische en overzichtelijke structuur hebben, met een duidelijke samenhang tussen de onderdelen van het verslag. Een goede titel, een gestandaardiseerde indeling en informatieve tussenkopjes zijn onderdeel van een goede structuur.
- *Taalgebruik*
Het verslag moet in goed Nederlands zijn geschreven, met correcte spelling, zinsbouw en alinea-indeling. Verder is de stijl van het verslag zakelijk en onpersoonlijk, en probeer je een maximum aan informatie te geven met zo min mogelijk woorden.
- *Literatuurverwijzingen*
In het verslag moet je op de juiste manier verwijzen naar de publicaties waarop het verslag is gebaseerd en je moet het verslag van een correct opgestelde literatuurlijst voorzien.
- *Vormgeving*
Het verslag moet volgens de regels van de American Psychological Association (APA) zijn vormgegeven.
- *Eigen werk*
Het verslag moet door jou zelf zijn geschreven. Kopiëren van werk van anderen (of van eerder werk van jezelf) of het parafraseren daarvan zonder bronvermelding is niet toegestaan.

Wetenschappelijk schrijven is een belangrijke vaardigheid voor studenten psychologie en pedagogiek, zowel tijdens hun studie als daarna, wanneer ze in de praktijk werkzaam zijn.

In **Verslaglegging van psychologisch onderzoek** leren studenten zowel literatuuronderzoek als experimenteel onderzoek vast te leggen volgens de heersende standaarden. Stap voor stap komen alle aspecten van het schrijven van een literatuuroverzicht en een onderzoeksverslag aan de orde, van het kiezen van een onderwerp tot het beschrijven van eigen of andermans onderzoeksresultaten. Ook is er uitgebreid aandacht voor het toepassen van de APA-richtlijnen voor verslaglegging. Dankzij de vele aanwijzingen en hulpmiddelen blijft het boek ook in de beroepspraktijk een nuttig naslagwerk.

Deze vijfde druk is herzien volgens de recente richtlijnen uit de zevende editie van de Publication Manual van de American Psychological Association.

Peter A. Starreveld is universitair hoofddocent bij de opleiding Psychologie aan de UvA en is inhoudelijk coördinator van de basisopleiding.

www.boomhogeronderwijs.nl